

İhracatçı Açısından Isparta İli Kiraz İhracatının Analizi

Funda ÇERÇİNLİ ÖZ Tufan BAL

Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Isparta

Özet

Bu çalışmanın amacı, Isparta ilinden kiraz alıp ihraç eden firmalardan elde edilen verilerle Isparta ilinin kiraz ihracatının analizini yapmaktır. Çalışmada Isparta ilinden kiraz alıp ihraç eden 37 ihracatçı firma ile anket yapılarak, Isparta ilinin kiraz ihracatı geniş bir açıdan tartışılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre kiraz üretimi ve ihracatının Isparta ili ekonomisi için önemli bir üretim faaliyeti olduğu, Türkiye'nin toplam kiraz üretimi içerisindeki payının 2015'te %2.57 olmasına rağmen yetiştirilen kirazın kalite açısından Türkiye'de tercih edilen ihraçlık bir ürün olduğu, fakat sektörde önemli sorunların da mevcut olduğu tespit edilmiştir. İhracatçılarla yapılan anket sonuçlarına göre ise en fazla (%78.38) "0900 Ziraat" (Napolyon) çeşidinin ihraç edildiği, firmaların kiraz ihracatında genelde karayolunu (%97.59) tercih ettiği ve en cazip pazarın Rusya Federasyonu olduğu saptanmıştır. Isparta ili için önemli bir gelir kaynağı olan kiraz üretimi için üreticilerin ihracatçıya mahkûm olmaması, örgütlenme düzeyinin artırılması ve kirazın tanıtımı için devlet-özel sektör-üretici işbirliğinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Kiraz ihracatı, ihracatçı, Isparta

The Analysis of Cherry Export in terms of Cherry Exporter Perspective in Isparta Province

Abstract

The objective of this study is to analyse the cherry export of Isparta province through the data collected from cherry exporters. The field research of the study was conducted by survey methods from 37 cherry exporters were analysed and the results of findings were discussed in details. According to the results, it is founded that cherry farming and export has a considerable role in Isparta. Although Isparta produces only 2.57% of total cherry production of Turkey in 2015, the cherries produced in Isparta has been preferred since the quality of cherry is better than that of other regions. The results of exporter surveys show that the most exported variety with 78.38% exported is "0900 Ziraat" (Napoleon) and 97.59% of cherry export has been transported by highways and beside, the most attractive market for Turkey is Russian Federation. In order to increase the revenue of cherry producers and eliminate dependency to exporters, level of cooperation among producers should be increased, to promote cherry production, and public-private-producer partnership should be developed.

Key words: Cherry export, exporter, Isparta

Giriş

Tarım sektörünün Türkiye ekonomisindeki önemi yıllar itibariyle nispi olarak azalmakla birlikte, yurt içi gıda gereksiniminin karşılanması, sanayi sektörüne girdi tedariki, ihracat ve yarattığı istihdam olanakları açısından önemini sürdürmektedir.

Dünya ticaretine daha fazla entegre olarak büyüme hedefiyle 1980'den beri ihracata dönük ve serbest piyasa'ya özgü stratejiler izlemeye başlayan Türkiye, ihracatı teşvik fonu, vergi iade sisteminin yeniden düzenlenmesi, serbest bölge ve antrepo kurulması, dış finansal serbestlik gibi

ihracatçıyı teşvik edici ve dış satımı artırmaya yönelik politikalar uygulamıştır (Kurt ve Berber, 2008). Tarım ürünleri üretimi ve ihracatı için yüksek potansiyele sahip ülkelerden biri olan Türkiye'nin, yaş sebze meyvede sahip olduğu üretim gücü ve ürün çeşitliliğinin yanı sıra dünyada yaş sebze meyve ihracatı yapan ilk 10 ülke arasındadır (BAKA, 2011). Türkiye'de meyve üretimi genel olarak talebe göre belirlenmekte olup; bu talebin iç veya dış piyasada oluşmasının yanısıra, taze ya da işlenmiş olarak tüketilmesi üretimin şeklini ve yapısını da değiştirmektedir (Tahhuşoğlu, 2007).

Kiraz üretiminin kârlı olmasını, ihracat durumu etkilemektedir. Özellikle ihracatlık ürün para kazandırmakta, ihraçlık ürünün fiyatı iç piyasaya kıyasla oldukça yüksek gerçekleşmektedir. Kirazın ihracat potansiyelinin yüksek olmasında, kiraz ihracatçı firmaların yapmış oldukları reklam ve promosyon kampanyaları da önemli rol oynayabilmektedir. İhracatta en önemli belge Globalgap sertifikasıdır. Türkiye'de çok farklı kiraz çeşidinin yetişmesine uygun bir coğrafyada bulunmaktadır. Fakat Türkiye'de geliştirilen, dünyada "Türk Kirazı" olarak bilinen ve en çok ihracatı yapılan çeşit "0900 Ziraat" çeşididir. Bu çeşidin ihracat miktarı, toplam kiraz ihracatının yaklaşık %90'ını oluşturmaktadır. Türkiye'de kiraz üretim miktarı yüksek gibi görülsede, ihraç edilebilecek nitelikteki kiraz miktarı sınırlı kalmaktadır. Dış pazar talebi doğrultusunda 0900 Ziraat ve yakın gelecekte erkenci ve geç olgunlaşan kiraz çeşitleri ile bodur ve yarı bodur anaçlar üzerinde üretilen fidanlarla üretim artışını tesis ederek ihracatı desteklemek çok önem arz etmektedir (Kara ve ark., 2012; Bayraktar, 2015). Çalışmanın yapıldığı yer olan Isparta ilini karakterize eden zirai faaliyetler içinde meyvecilik başta gelmektedir. Elma, kiraz, kayısı, vişne ve üzüm yetiştiriciliği meyve ürünleri içinde önemli bir yere sahiptir (Anonim, 2013).

Materyal ve Yöntem

Araştırmanın ana materyalini, Isparta ilinden kiraz alıp ihraç eden ihracatçı firmalarla yapılan anketten elde edilen veriler

oluşturmuştur. Ayrıca FAO, TRADEMAP, TÜİK, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ikincil verileri ile çok sayıda ulusal ve uluslararası bilimsel çalışmalardan faydalanılmıştır.

Araştırmada Isparta ilinden ihraç edilmek üzere gelip kiraz alan 37 ihracatçı firmanın yetkili kişi/leri ile anket çalışması yapılmıştır. Veriler 2012 üretim dönemine aittir. Bu bağlamda ihracatçı firmalardan alınan veriler frekans tabloları ve şekiller yardımıyla analiz edilerek yorumlanmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Dünyada Kiraz Üretimi ve İhracatı

Genel anlamda, meyve üretimini belirleyen temel faktör taleptir. Bunların yanında taze meyve üretiminde, ekolojik faktörler, meyve çeşidinin tadı ve aromasında önemli bir etkiye sahiptir (Tahhuşoğlu, 2007). Dünya kiraz üretim dikim alanları ve üretim miktarları yıllar itibarıyla artış göstermektedir. 1961-1970 yılı ortalamasını baz yıl kabul ederek 2013 yılına kadar üretim alanlarındaki ve üretim miktarındaki gelişmeleri incelendiğinde; kiraz üretim alanları yaklaşık 3.7 kat artış ile 109.865 ha'dan 405.129 ha'a, üretim ise 1.8 kat artış ile 1.312.898 ton'dan 2.294.455 ton'a ulaşmıştır. Dünya kiraz üretiminin yaklaşık olarak yarısını dört ülke gerçekleştirmektedir. Türkiye, dünya kiraz üretim alanı ve üretim miktarı sıralamasında ilk sırada yer almaktadır. 2013 yılında kiraz üreten başlıca ülkelere bakıldığında; Türkiye'nin 494 bin ton ile toplam kiraz üretiminin %21.54'ünü ürettiği görülmektedir. Dünya kiraz ihracatı yıllar itibarıyla gelişme göstermektedir. 2014 yılı itibarıyla dünya kiraz ihracatının toplam değeri 1.911.284.000 dolar olup gerçekleşmiş olup, Şili 659.676.000 dolar ile toplam ihracat değerinin %34.51'ini gerçekleştirmiştir. Bunu %24.85 ile ABD ve %7.59 ile de Türkiye takip etmektedir (Çizelge 1).

Dünyada başlıca kiraz ihraç eden ülkelerin, ihracat birim fiyatları incelendiğinde kirazı en pahalıya satan ülkelerin başında 13524 dolar/ton ile Singapur gelirken Türkiye'nin ihracat fiyatının (2915 dolar/ton) dünya ortalamasından (4486 dolar/ton) bile daha düşük olduğu görülmektedir. Bu da

Türkiye'nin kiraz ihracatının birim fiyatının söylenebilir. ucuz olmasının getirdiği avantajı da kullandığı

Çizelge 1. Dünya kiraz ihracat değerinde başlıca ülkeler (2014)
Table 1. Major countries in world cherry export values (2014)

İhracatçı Ülkeler	Değer (bin dolar)	Oran (%)
Şili	659 676	34.51
ABD	475 011	24.85
Türkiye	145 032	7.59
Honk Kong	127 816	6.69
İspanya	92 567	4.84
Diğer	209 237	10.95
Dünya	1 911 284	100.00

Kaynak:www.trademap.org (Erişim tarihi: 03.01.2016)

Bayraktar (2015) çalışmasında, kiraz ihracat birim fiyatının düşük olmasını; özellikle dış satım fiyatı yüksek ülkelerin güney yarım kürede bulunmalarından kaynaklandığı şeklinde açıklamıştır. Böylece dünya kiraz arzının oldukça düşük olduğu mevsimde ürünlerini dış satıma yönlendirmekte, arza bağlı fiyat artışından en iyi şekilde faydalanmaktadır.

Türkiye'de Kiraz Üretimi ve Ticareti

Dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye'de kiraz üretim alanı ve üretim miktarında da son yıllarda ciddi artışlar olmuştur. Kiraz üretim alanı 1961-1970 ortalaması ile 2013 yılı arasında yaklaşık olarak 4.6 kat artışla 1.115 ha'dan 5.113 ha'a yükselmiştir. Aynı dönemde kiraz üretimi de yaklaşık olarak 10 kat artarak 47.835 ton'dan 494.325 ton'a yükselmiştir. Türkiye'de kiraz üretimini yoğun olarak yapıldığı illerin dikim alanı ve üretim miktarı açısından istatistik verileri incelendiğinde; 2015 yılı verilerine göre hem üretim alanı hem üretim miktarı açısından İzmir ili ilk sırada yer almıştır. İzmir ilinde 118.649 da alanda kiraz üretimi yapılırken toplam 68.376 ton ile toplam kiraz üretiminin %12.77'sini karşılamaktadır. Bunu Konya, Manisa, Amasya ve Bursa illeri takip etmektedir. Çalışma alanı olan Isparta ili ise 53.762 da alanda 13.768 ton kiraz üretimiyle Türkiye'de onüçüncü sırada yer almaktadır.

Kiraz üretiminde Türkiye'nin yüksek potansiyele sahip olmasında hasat döneminin uzun sürmesi ve yüksek güneşlenme süresine sahip olması gibi avantajları vardır. Özellikle

hastalık ve zararlıların az olduğu yaylalar, özellikle organik kiraz üretimi için uygundur (Kara ve ark., 2012). Türkiye kiraz ticaretinde dünyada önemli ülkelerden biri olup son yıllarda kiraz ihracatında önemli artışlar meydana gelmiştir. Türkiye özellikle kalite açısından rakiplerine sağladığı üstünlükten dolayı kiraz ihracatında önemli gelişmeler kaydetmiştir. Son yıllarda gerek miktar, gerekse değer olarak kiraz ihracatında önemli artışlar olmuş, kiraz ihracatı 1985-1989 ortalamasından 2015 yılına göre yaklaşık olarak 28 kat artış ile 2.468 ton'dan 68.591 ton'a, ihracat geliri ise 1.839.000 dolardan 122.672.000 dolara yükselmiştir.

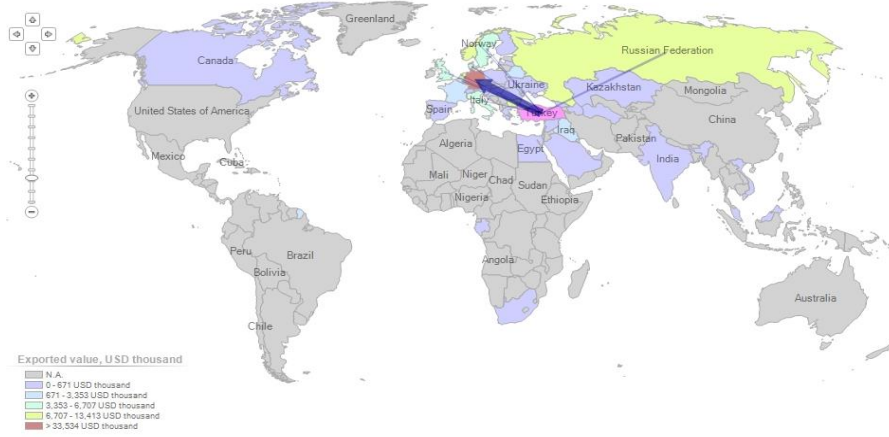
2014 yılında, Türkiye kiraz ihracatının ülkelere göre dağılımında; ilk sırayı miktar ve değer açısından 16.789 ton (%33.74) ve 67.067.000 dolar (%46.24) ile Almanya almaktadır. Bunu sırasıyla; Rusya Federasyonu, Bulgaristan, Hollanda, Norveç ve İtalya izlemektedir (Çizelge 2 ve Şekil 1).

Türkiye; içinde bulunduğu iklim kuşağı ve coğrafi avantajları nedeniyle kiraz yetiştirilmesinde uygun koşullara sahip bir ülkedir. Yıllar itibari ile Türkiye kiraz üretimine bakıldığında üretimde sürekli bir artış olduğu görülmektedir. Üretimdeki bu artışta, uygun hava koşullarının yanı sıra çiftçilerin kiraza olan ilgisindeki artış da etkilidir (Anonim, 2009). Türkiye'nin kiraz üretiminde ihracatçı olarak bilinmesine rağmen az miktarda da olsa ithalat da yapmaktadır. Kiraz ithalatı 1989-2015 yılı ortalaması yaklaşık 21 ton civarındadır

Çizelge 2. Türkiye'nin kiraz ihracatında önemli ülkeler ve payları (2014)
Table 2. Important countries and their shares in cherry export of Turkey (2014)

Ülkeler	İhracat Miktar (ton)	Oran (%)	İhracat Değer (bin dolar)	Oran (%)
Almanya	16 789	33.74	67 067	46.24
Rusya Federasyonu	10 359	20.82	12 973	8.94
Bulgaristan	6 396	12.85	12 502	8.62
Hollanda	2 040	4.10	9 572	6.60
Norveç	1 548	3.11	8 498	5.86
İtalya	1 691	3.40	5 866	4.04
İsveç	1 589	3.19	5 860	4.04
İngiltere	1 107	2.22	5 186	3.58
Danimarka	978	1.97	4 063	2.80
Belçika	487	0.98	3 254	2.24
Diğer	6 774	13.61	10 191	7.03
Dünya ihracat hacmi	49 758	100.00	145 032	100.00

Kaynak:www.trademap.org (Erişim tarihi: 03.01.2016)

Şekil 1. Türkiye'nin kiraz ihracatında önemli ülkeler
Figure 1. Important countries in cherry export of Turkey

Kaynak:www.trademap.org (2014) (Erişim tarihi: 03.01.2016)

İsparta İlinde Kiraz Üretimi

Meyve üretiminde Batı Akdeniz Bölgesi önemli bir paya sahiptir. Bölgede özellikle elma, portakal, muz, keçiboynuzu, yenidünya ve kiraz Türkiye toplam üretimindeki payı bakımından öne çıkan ürünlerdir (BAKA, 2011). Isparta ilinde meyve üretimi dikim alanları bakımından tahıllar ve sebzedden sonra gelmesine rağmen üretim açısından ilk sırada yer almaktadır (Yılmaz ve ark., 2006). Isparta ili meyve üretim ve ihracat miktarları açısından Batı Akdeniz Bölgesi'ne önemli miktarda katkıda bulunmaktadır. Isparta ilinden gerçekleşen ihraç ürünü meyvelerin başında kiraz gelmektedir. Isparta, kiraz

üretiminde Türkiye'de önemli yeri olan bir ildir. Isparta'nın yıllara göre kiraz üretim durumu incelendiğinde; kiraz üretim alanı 1991-1995 yılları beş yıllık ortalaması 9,3 da'dan 2015 yılına 53.8 da'a yükselerek 5.8 kat artış göstermiştir. Isparta'nın kiraz üretim miktarı ise yine aynı dönemde 2.3 kat artarak 6.1 tondan, 13.7 tona yükselmiştir. Isparta ilinde kiraz üretiminde ağaç başına ortalama verim 1991-1995 ile 2013 yılları arasında yaklaşık olarak 30 kg iken, 2015 yılında 13 kg'a düşmüştür. Bunun sebebi, kirazın tam olgunlaşma döneminde ortaya çıkan iklim değişikliğidir. Bu dönemde istenmeyen yağmurlar sebebiyle kirazda çatlama

olmuştur ve rekolte fazlaca düşmüştür. Isparta ilinde kiraz üretiminin yaklaşık olarak ¼'ü 5 ilçede gerçekleşmektedir. Senirkent ilçesinde 2015'te 17.210 da arazide toplam 3.003 ton kiraz üretilmiştir. Isparta ilinde toplam üretim miktarı açısından Senirkent'in payı %21.81'dir. Bu ilçeyi sırasıyla, Gelendost, Merkez İlçe, Uluborlu ve Şarkikaraağaç takip etmektedir.

İhracatçı Firmalardan Elde Edilen Bulgular

Isparta ilinden kiraz satın alan ihracatçı firmaların hukuku yapıları, personel durumları, kiraz ihracat yapıları, pazarları irdelenmiştir.

Limited şirketin şahıs şirketine göre prestij olarak çok daha fazla avantaj sağlamasının da etkisiyle görüşülen ihracatçı firmaların statüsünün büyük oranda limited şirket şeklindedir (%83.78). Firmaların yarıya yakınının (%45.95) 1-20 arası daimi personel çalıştırılmakta, %40.54'ü 1-100 arası mevsimlik personel çalıştırmaktadır. Firmaların %32.43'ü ise 101-500 ve %21.62'si 501 ve üzeri sayıda mevsimlik personel çalıştırmaktadır (Çizelge 3). Paketleme, seçme gibi meyve işleme sezonlarında yani iş yoğunluğunun fazla olduğu dönemlerde, ihracatçı firmalar mevsimlik geçici işçi kullanımı söz konusudur.

Çizelge 3. Firmalarda çalışan daimi personel sayısı

Table 3. The number of permanent staff in companies

Daimi personel sayısı (kişi)	Adet	Oran (%)
1-20	17	45.95
21-50	12	32.43
51 +	7	18.92
Cevapsız	1	2.70
Toplam	37	100.00

İhracatçı firmaların yaptıkları ortalama ihracat düzeyleri incelendiğinde; ihraç ettiği ortalama kiraz miktarı 1781.43 ton olarak hesaplanmıştır. Firmaların %24.32'si 1000-2490 ton arası kiraz ihracatı yapmaktadır.

Firmaların İhraç Ettiği Diğer Ürünler ve Ülkeler

Çalışmanın bu kısmı Türkiye'nin Rusya Federasyonu ile yaşadığı güncel sorun ile yakından bağlantılı olup, krizin devam etmesinin Türkiye ve Isparta'da kiraz üretici ve ihracatçı firmaları dolayısıyla ülke ekonomisi üzerine nasıl etkisi olacağı hakkında fikir verebilecektir.

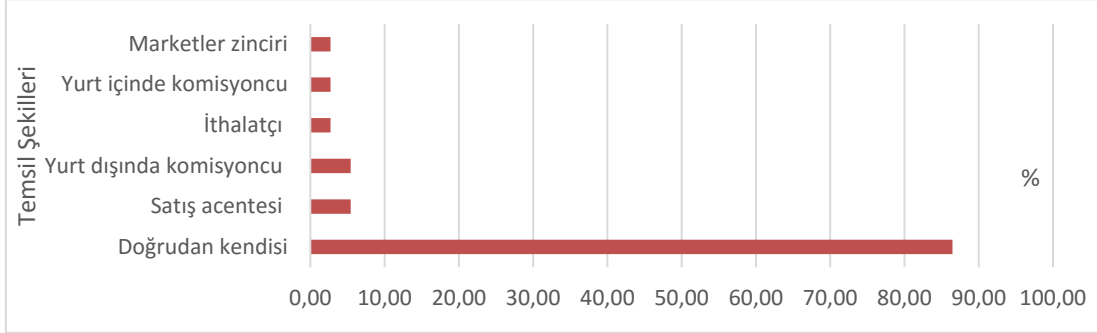
Kiraz ihracatı yapan firmalarla yapılan anket sonuçlarına göre, kiraz ihracatından sonra ilk sırayı %62.16 ile üzüm ihracatının aldığı saptanmıştır. Bunu sırasıyla nar, narenciye grubu, sebze, incir, kayısı ve diğer meyveler (çilek, ayva, armut, şeftali, kestane, erik vb.) ihracı takip etmektedir. Araştırmanın yapıldığı ihracatçı firmalara "Kiraz ihracatını ne kadar süredir yapıyorsunuz?" diye

sorulmuştur. Kiraz ihracatını 1-5 yıldır yapanların oranı %28.57 ile ilk sırada yer almıştır.

Elde edilen sonuçlara göre, firmaların ihracat yaptıkları ülkelerin başında; %71.21 ile Avrupa Birliği ülkeleri gelirken bunu %69.20 ile Rusya Federasyonu takip etmektedir. Firmaların en çok ihraç ettikleri kiraz çeşitleri arasında en yüksek payı, %78.38 ile Napolyon (0900 Ziraat) alırken bunu %24.32 ile Napolyon (Salihli) takip etmektedir. Kiraz ihracat firmalarının yaşadığı sorunlardan birisi, ürün alırken sözleşme yapılması durumudur. Kiraz ihracatı yapan firmaların yarısından fazlasının (%62.16) kirazı üreticiden satın alırken herhangi bir sözleşme yapmamaktadır. İhracatçılara "Kirazı üreticilerden nasıl satın alıyorsunuz?" diye sorulduğunda ise firmaların tamamına yakını (%97.29) kirazı kiloyla alım yaptıklarını belirtmişlerdir. Firmaların %62.16'sı ihracat sezonu içinde gelen taleplere göre ve %40.54'ü ise ihracat sezonu öncesi yapılan

bağlantılara göre anlaşma yaptıklarını belirtmişlerdir. Firmaların büyük çoğunluğunda (%82.05) dış pazarda doğrudan

firmanın kendisinin (firmanın satış temsilcisi) temsil ettiği ifade edilmiştir (Şekil 2).

Şekil 2. Kiraz ihracatçısı firmaların dış pazarda temsil edilme şekli

Figure 2. Representation type of cherry export companies in foreign market

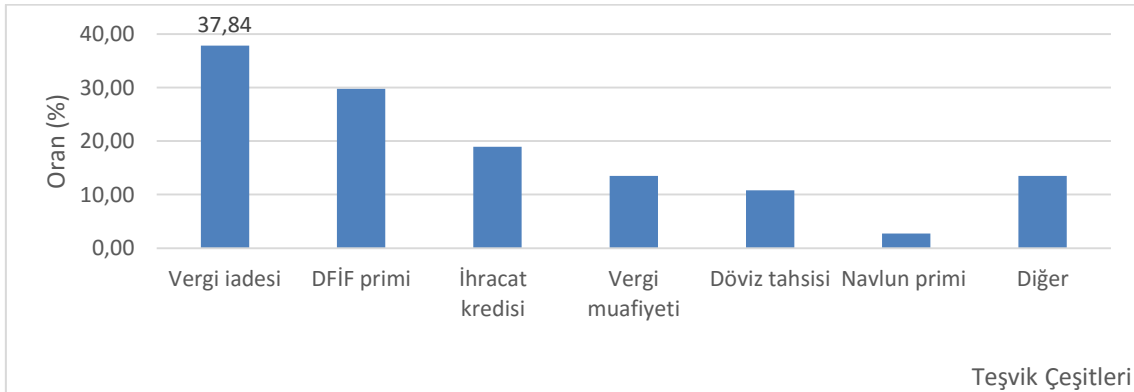
İhracatçı Firmaların Teslim Şekilleri

Firmaların, kirazı ihraç ederken teslim şekilleri tercihleri de sorgulanmıştır. Buna göre firmaların en çok kullandıkları teslim şeklinin %51.35 ile CIF (*Cost, Insurance & Freight, Mal bedeli, sigorta ve navlun ihracatçıya ait, limanda teslim*), %48.65 ile FOB (*Free on Board, Gemide masrafsız teslim*), %21.62 ile FCA (*İthalatçıya onun istediği yerde teslim, masraflar ithalatçıya ait*), %18.92 ile EXWORK (*İthalatçı ülkedeki ticari işletmede teslim*), %10.81 ile DDU-DES (*Deniz taşımacılığı, ithalatçının limanında teslim, bütün risk ve masraflar ihracatçıya ait*), %8.11 ile CIP (*Limanda teslim, navlun, yükleme masrafları ve sigorta ihracatçıya ait*), %5.41 ile CF (*Cost & Freight*) ve %2.71 ile Diğer

((DAF (*Kara-Demir yolu, tüm risk ve masraflar ihracatçıya ait*) ve CPT (*Çok araçlı taşımacılık*)) teslim şekillerini tercih ettikleri belirlenmiştir. Türkiye'den ihraç edilen kirazın büyük bir kısmı (%97.59) yurtdışına karayolu, %16.89'u denizyolu ve küçük bir kısmı ise (%1.06) havayolu ile taşınmaktadır.

Kiraz İhracatında Faydalanılan Teşvikler

Firmalar kiraz ihracatı yaparken çeşitli teşviklerden faydalanmaktadır. Bu teşviklerin çeşitleri ve kullanım düzeyiyle ilgili sorulara verilen cevaplar analiz edildiğinde, firmaların en çok vergi iadesi (%37.84) teşviklerinden faydalandığı, bunu DFİF, ihracat kredisi, vergi muafiyeti, istisnası indirimi, döviz tahsis, navlun priminin izlemekte olduğu saptanmıştır (Şekil 3).

Şekil 3. Kiraz ihracatı yaparken firmaların faydalandıkları teşvikler

Figure 3. The incentives of export companies in cherry export

Kiraz İhracatında Tanıtım ve Bilgi Kaynakları

Türkiye’de yetiştirilen kirazın ihracat potansiyelinin yüksek olmasında, yetersiz olsa da kiraz ihracatçı firmaların yapmış oldukları reklam ve promosyon kampanyaları önemli rol oynamaktadır (Kara ve ark, 2012). Araştırma sonuçlarından elde edilen verilere göre, Isparta ilinde kiraz satın alıp ihraç eden firmaların yarısından fazlası (%56.76) herhangi bir reklam ve tanıtım yapmamaktadır. Yapanların %75.47’si ise doğrudan kendi firmaları aracılığıyla müşterilerine reklam ve tanıtım yaptıklarını belirtmişlerdir. Buna ek olarak dış satımda, işletme sahiplerinin pazara yönelik bilgi

toplama ve piyasa araştırması yapma eğilimi başarıyı belirleyici bir faktör olarak kabul edilmektedir. Toplanan bilgiler ve yapılan piyasa araştırmaları sonucunda işletme sahibinin algıladığı belirsizlikler ve dolayısıyla risk durumu belirginleşecek ve dış satım yapma konusunda karar verilebilecektir (Armağan ve ark., 2006).

Kirazda İhracat Fiyatı

İncelenen işletmelerdeki kiraz ihracatı yaparken fiyat belirleme şekilleri farklılık göstermektedir. Verilen cevaplar değerlendirildiğinde %32.43 ile “Fiyatı kendimiz belirliyoruz.” cevabı ilk sırada yer almıştır (Çizelge 4).

Çizelge 4. Kiraz ihraç fiyatının belirlenmesi

Table 4. Determination of cherry export price

İhtiyaç Fiyatının Belirlenme Şekli	Adet	Oran (%)*
Biz belirliyoruz	12	32.43
Alıcılar bireysel olarak fiyat veriyorlar	11	29.73
Temsilcimiz fiyat öneriyor	8	21.62
Fiyat piyasada belirlenir	8	21.62
Diğer	5	13.51

*Birden fazla cevap verildiğinden, toplam %100’ü geçmektedir.

İncelenen ihracatçı firmalara “İhraç ettikleri kirazın fiyatlarının rakip ülke fiyatlarına göre nasıldır?” şeklinde sorulmuş ve alınan cevaplar değerlendirilmiştir. Buna göre firma yetkililerinin %60’nın ihraç ettikleri kiraz fiyatının yabancı ülke fiyatlarına göre daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir.

Kiraz İhracatı İçin Gelecekteki Cazip Pazarlar

Kiraz ihracatı yapan firmaların “Türkiye için yurt dışı pazarlarını önem sırasına göre sıralayınız” sorusuna göre cevaplarında; Rusya ilk sırada (%62.16) yer almakta; onu Avrupa, Uzakdoğu ve Azarbaycan izlemektedir (Çizelge 5).

Çizelge 5. Kiraz ihracatında cazip pazarlar

Table 5. Attractive markets in cherry export

Cazip pazarlar	Adet	Oran (%)
Rusya Federasyonu	23	62.16
Avrupa	12	32.43
Uzakdoğu	1	2.70
Azarbaycan	1	2.70
Toplam	37	100.00

Kiraz İhracat Fiyatının Belirlenmesini Etkileyen Unsurlar

İhracatçı firmalara “Kiraz ihracat fiyatının belirlenmesinde hangi unsurların etkisi olduğu” sorulmuştur. Anket sonuçlarına göre

en önemli etmenin %81.08 ile ürünlerin kalitesi, imajının öne çıktığı saptanmıştır. Bunu %75.68 ile ihracatın yapıldığı ülkedeki müşteri istekleri takip etmiştir. Ayrıca firmaların %43.24’ü Türkiye’nin fiyat

politikalarının ve %29.73'ü de aracı firmaların etkisiz olduğunu ifade etmişlerdir (Çizelge 6).

Çizelge 6. Kirazda ihracat fiyatının belirlenmesinde etkili olan unsurlar

Table 6. Factors affecting in determination of cherry export price

Etkili unsurlar	Çok Etkisiz	Etkisiz	Normal	Etkili	Çok Etkili
Rakip ülke fiyatları	0	8.11	10.81	35.14	45.95
Firma maliyetleri	2.70	2.70	21.62	21.62	51.35
İhracatın yapıldığı ülkedeki müşteri istekleri	2.70	2.70	10.81	8.11	75.68
Yerli diğer ihracatçıların fiyatları	2.70	18.92	18.92	27.03	32.43
Türkiye'nin fiyat politikaları	10.81	43.24	8.11	18.92	18.92
İhracatın yapıldığı ülkelerin fiyat politikaları	2.70	10.81	10.81	29.73	45.95
Aracı firmalar	27.03	29.73	5.41	29.73	8.11
Ürünlerin kalitesi, imajı	5.41	0.00	0.00	13.51	81.08

Rakip Ülkelerin Güçlü Yönleri (Avantajları)

Tarım ürünleri dış ticaretinde rekabet çok yoğundur. Türkiye'den kiraz ihracatı yapan firmalara "Rakip ülkelerin güçlü yönleri" sorulmuştur. Alınan cevaplara göre

rakip ülkelerin en önemli avantajlı yanları %100.00 ile "AB ülkesi olmanın avantajları" ve "İyi bir organizasyona sahip olmaları" gelmektedir (Çizelge 7).

Çizelge 7. Kiraz ihracatında rakip ülkelerin güçlü yönleri

Table 7. Strengths of rival countries in cherry export

Rakip Ülkelerin Güçlü Yönleri	Adet	Oran (%)*
AB ülkesi olmanın avantajları	37	100.00
İyi bir organizasyona sahip olmaları	37	100.00
Nakliye avantajları	28	75.68
Üretim maliyetlerinin düşük olması	25	67.57
Daha kaliteli ürün üretme	10	27.03
İlaç kalıntı sorunu yoktur	5	13.51
Pazarlamadan kaynaklanan avantajlar	4	10.81
Farklı sezonda üretim yapmaları	2	5.41
Diğer	6	16.22

*Birden fazla cevap verildiğinden, toplam %100'ü geçmektedir.

Firmalara "Kiraz ihracatı yapan diğer ihracatçı firmalar arasında rekabet durumu" sorulduğunda cevapların tamamına yakını (%97.30) rekabetin olduğu şeklindedir. "Rekabet vardır" diyen firmalara rekabet konuları sorulduğunda ise en önemli rekabet konusunun %70.27 ile alış fiyatı (yüksek) ve %48.65 ile satış fiyatı (düşük) olmuştur.

İhracatçı firmalara göre firmalararası işbirliği yapılmasının %72.97 oranında yararlı olacağı düşünülmektedir. İşbirliğine sıcak

bakanların verdiği cevaplarda ise %55.56 ile asgari ihraç fiyatını belirleme, %37.04 ile tüm ihracat faaliyetlerini birlikte yürütme ve %25.93 ile dış pazar bilgi sağlama ilk sıralarda yer almaktadır. "Uygulamada ihracatçı firmaların birbiri ile işbirliği yapma durumu" sorulduğunda ise firmaların %72.97'si herhangi bir işbirliği içinde olmadıklarını beyan etmişlerdir. İşbirliği yapan firmalar ise yurt dışı fiyat ve alım politikası, piyasa, fikir alış veriş, bilgi alış veriş, birlikte hareket

etmek, nakliyede (gemi ve kara) (Samsun'dan tek gemi ile kiraz sevk edilmekte), eksik kaldığında mal tedariki ve mal tamamlama konusunda birbirlerine yardımcı olduklarını ifade etmişlerdir.

Yeni Kurulacak Firmaların Karşılaşabilecekleri Sorunlar

"Türkiye'de yeni kurulacak bir ihracatçı firmanın karşılaştacağı sorunları ve neler yapması gerektiği" sorusuna firmaların %67.57'si dış pazar hakkında yeterli bilgi sahibi olunması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bunu %56.76 ile üreticiden kaliteli mal alımının iyi bilinmesi ve %43.24 ile rekabete

dayanabilmesi için nakit sermayesinin güçlü olması cevabı gelmiştir.

İhracatçı firmalara "Kiraz ihracatçısı firmaların kendilerine bağlı olmayan firma dışı sorun ve kısıtlayıcı engellerin ne olduğu" sorulmuş ve alınan cevaplar sıralanmıştır. Buna göre kendileri dışında en önemli sorunun gümrükteki gecikmeler (%40.54) olduğu ifade edilmiştir. Bu cevabı %37.84 ile fiyatla ilgili sorunlar gelmektedir. Firma içi sorun ve kısıtlayıcı engeller ile ilgili soruya verilen cevaplarda ise kalifiye eleman ve eleman bulma sorunu %42.55 oranı ile ilk sırada yer almıştır (Şekil 4). Bu cevabı %19.15 oranı ile pazarlama sorunları ve %12.77 oranı ile finansman sorunu takip etmiştir.

Şekil 4. Firma içi sorunlar ve kısıtlayıcı engeller

Figure 4. Intracompany problems and limiting barriers

Sorunlar ve Kısıtlayıcı Engeller Karşısında Firmaların Yapması Gerekenler

İncelenen ihracatçı firmalara "Yaşadıkları firma içi sorunlar ve kısıtlayıcı engeller karşısında, düşündükleri önlem/öneriler ve firmanın yapması gerekenler nelerdir?" diye sorulduğunda; iklimden kaynaklanan sorunlar olduğunu ve buna karşı da firmanın yapacak pek fazla bir şeyinin olmadığı ifade edilmiştir (%27.03). Bunu %24.32 ile üreticiyi bilinçlendirmek ve %21.62 ile ihracatta çalışan işçiyi eğitmek gelmektedir. Bu konuda devletten beklentilerinde ise, ihracata destek (%51.35) olunması ön plana çıkmaktadır.

Sonuç

Kiraz üretimi Türkiye'de ve Isparta'da ekonomi açısından önemli bir üretim faaliyetidir. Özellikle son yıllarda ihracata yönelik çeşitlerin üretiminin yaygınlaşması ve ihracata yönelik pazarlama organizasyonun iyileşmesi ile birlikte üretilen ve ihraç edilen kirazların yurtdışı talebinde önemli artışlar olmuştur.

Bununla birlikte ihracatçıların kiraz ihracatı ile ilgili çeşitli sorunları mevcuttur. Bu çalışma, Isparta ilinde kiraz ihracatının sorunlarını tespit etmek amacıyla Isparta ilinden kiraz alıp ihraç eden 37 ihracatçı ile yapılan anket çalışmasının sonuçlarını içermektedir. Bu sonuçlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- İhracatçı firmalarda yoğun olarak mevsimlik işçi çalıştırıldığı görülmektedir. Sektörün mevsimlik işçi çalıştırma zorunluluğu bulunmakta ve aynı mevsimde fazla sayıda işçi bulmakta sıkıntı çekilmektedir.
 - İhracat yapılan ülkeler içinde Avrupa Birliği ve Rusya Federasyonu'nun ilk sırada gelmekte, bunu Ortadoğu ve Ortaasya ülkeleri takip etmektedir. Dolayısıyla bu ülkelerle yaşanan siyasi ilişkiler, kiraz ihracatçılarının gelirlerini doğrudan etkileyebilecektir.
 - Firmaların ihraç ettikleri kiraz çeşitlerinin başında %78.38 ile Napolyon (0900 Ziraat) gelmektedir.
 - Kirazda ihracata yönelik yüksek potansiyel olmasına rağmen, firmalar ile üreticiler arasındaki ilişkiler sağlıklı yürütülememektedir. Nitekim firmaların %62.16'sının üreticiyle herhangi bir sözleşme yapmadıkları tespit edilmiştir.
 - İhracatta firmaların en çok (%51.35) tercih ettikleri teslim şeklinin CIF olduğu ve teslimatın çoğunlukla (%97.59) karayolu ile yapıldığı belirlenmiştir.
 - İhracatçıların en çok istifade ettikleri teşviklerin başında vergi iadesi gelmektedir. Burdan yola çıkarak kiraz ihracatının bu teşvik yoluyla daha kolay yönlendirilebileceği söylenebilir.
 - İhracatçı firmaların büyük çoğunluğu, yurtdışındaki pazarlarda temsilci/dağıtıcıları bilgi kaynağı olarak kullanmaktadırlar.
 - İhracatçılara göre, Türkiye kiraz ihracatı için cazip pazarların başına Rusya Federasyonu ve Avrupa ülkeleri gelmektedir. Rusya Federasyonunun ilk sırada gelmesinin iki ülkenin birbirine yakın olması, Rusya Federasyonunun Avrupa Birliği ülkelerine göre ürün kalite ve standartlarında daha toleranslı olması ve iki ülke arasında ticaret organizasyonunun daha gelişmiş olması ile açıklanabilir.
 - İhracatçı firmalar, kalite kavramının önemini kavramış görünmektedirler. Bu yüzden ürünün ihraç fiyatının oluşmasında kalitenin ilk sırada olduğu konusunda hem fikir oldukları görülmektedir.
 - Kiraz ihracatında Türkiye'nin rakip ülkelere göre dezavantajlı yönlerinin başında Avrupa Birliği ülkelerinde uygulan yüksek koruma ve destek düzeyleri gelmektedir.
 - İhracatçı firmalar kendi aralarında işbirliğinin faydasına inanmaktadır. İşbirliği yapabilecekleri alanların başında kirazın minimum ihraç fiyatının belirlenmesi konusu gelmektedir. Ama uygulamada büyük oranda (%74.97) işbirliği yapılmamaktadır.
 - Kiraz ihracatı işine girmeyi düşünenlerin muhtemel karşılaşılabilecekleri sorunların başında dış pazar hakkında bilgi eksikliği gelmektedir. Bunun yanısıra gümrükte gecikmeler gibi firma dışı sorunlar da önemlidir.
 - Firma içi sorunların başında ise kalifiye eleman bulma gelmektedir. Devletin ihracatçı firmalara daha fazla teşvik ve yönlendirme yapması gerektiği konusunda bir görüş birliği bulunmaktadır.
- Tüm bu sonuçlara dayanarak oluşturulan öneriler ise aşağıdaki gibi özetlenebilir;*
- Kiraz, Isparta ili ekonomisi için ihracat potansiyeli yüksek olan bir üründür. Kiraz rakip ülkelere göre üretim miktarı açısından avantajlı olunan ürünlerden biridir. Bu yüzden tarım ürünleri dış ticaret politikaları belirlenirken, kiraz üretiminin bu yönü göz önünde bulundurulmalıdır.
 - Türkiye'nin ihracat pazarlarının başında gelen Avrupa Birliği ve Rusya Federasyonu ile olan siyasi ilişkileri, kiraz ihracatını doğrudan etkileyeceği

unutulmamalı, dış ilişkilerin belirlenmesinde olayın ekonomik yönleri ihmal edilmemelidir.

- Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesinin Isparta ilinde olması bölge üreticisinin bilgi kaynaklarına ulaşması açısından önemli bir avantajdır. Fakat araştırma sonuçları, üretici-üniversite ilişkisinin yeterince gelişmediğini göstermektedir. Bu konuda üretici üniversiteden yayım çalışmalarını artırmasını beklemektedir. Üniversitenin kiraz ile ilgili çalışmalardan da habersiz oldukları görülmektedir.
- Üreticiler markalaşma konusunda tam bir bilgiye sahip olmadıklarından, bu yöndeki çalışmalar Isparta ili kirazının tanınırlığının artması açısından önem arz etmektedir.
- Isparta ili kiraz üreticisi ayağına gelen ihracatçıya bireysel olarak ürününü satmaktan başka bir çaresi olmadığından, üretici kendisini ihracatçıya mahkûm görmektedir. Araçların aşırı kâr elde etmesinin önüne geçmek için devletin üretici örgütlenmesi konusunda daha etkin bir rol alması gerekmektedir.
- Türkiye kaliteli kirazı yetiştirme konusunda önemli mesafe katetmiştir. Ama bunun tanıtım ve reklam kısmında geri kalmıştır. Bu yüzden bu hususların tarım ürünleri politikalarının belirlenmesinde dikkate alınması gerekmektedir.
- Avrupa Birliğindeki ihracatçı firmalarının Ortak Tarım Politikası'ndan kaynaklanan avantajları göz önünde bulundurularak Türkiye'deki ihracatçı firmalara daha fazla destek ve teşvik sağlanmalıdır.
- Araştırma sonuçları, Isparta ilinde kiraz üreticilerinin bilgi kaynaklarına ulaşma konusunda gerek kamu, gerekse özel firmaların sağladığı yayım hizmetlerinin yeterli seviyede olmadığını göstermektedir. Bu

yüzden yayım çalışmaları artırılmalıdır.

- Kiraz üretimi ve ihracatında kirazın tanıtımı için devlet-özel sektör-üretici işbirliğinin geliştirilmesi öneriler arasında sayılabilir.

Teşekkür

3071-YL-12 No'lu Proje ile Yüksek Lisans tezini maddi olarak destekleyen Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Yönetim Birimi Başkanlığı'na teşekkür ederiz.

Kaynaklar

- Aldemir, Ş., 2006. Türkiye'de döviz kuru ile dış ticaret fiyatları arasındaki yansıma etkisi analizi. Anadolu Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi. Eskişehir
- Anonim, 2009. Antalya İhracatçılar Birliği. <http://www.baib.gov.tr/tr/> (Erişim Tarihi: 20.01.2016)
- Anonim, 2013. Seçilmiş Göstergelerle Isparta. Türkiye İstatistik Kurumu. Yayın No:4234, Ankara.
- Armağan, G., C. Atıcı, K. Konak, A. Özden, 2006. Aydın yöresinde zeytinyağı işletmelerinin İhracat ve Ekonomik Performanslarının Belirlenmesi ve İhracata Yönelik Öneriler. Türkiye 7. Tarım Ekonomisi Kongresi, 13-15 Eylül, Antalya.
- Bal, T., Çerçinli, F.2013. The analysis of cherry production and trade in Turkey: The Case of Uluborlu District. Bulgarian Journal of Agricultural Science, 19(3), 398-405.
- BAKA, 2011.TR 61 Bölgesi Bölge Planı (2010-13). Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı. Isparta.
- Bayraktar, Ö.V., 2015. İzmir-Kemalpaşa yöresinde Globalgap uygulayan ve uygulamayan kiraz işletmelerinin teknik ve ekonomik yönünün sürdürülebilir tarım açısından değerlendirilmesi. Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İzmir.
- Demircan,V., Hatırlı, S.A., 2003. Dünyada ve türkiye'de kiraz üretimi ve dış ticaretinin gelişimi. SDÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, VII,(1),27-34.
- Dere E., 2006. Tarımsal araştırma sorunları ve sultandağı kirazı üzerine bir araştırma.

- Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar.
- Erol, R. 2006. Gıda ürünlerinin dış ticaret yapısının incelenmesi. Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tez Çalışması. Tekirdağ.
- FAO, 2016. Food and Agricultural Organisation (Çeşitli Yıllar). Bitkisel Ürünler İstatistikleri. <http://www.fao.org>, (Erişim Tarihi: 20.01.2016).
- Gamgam, M.C.1995. Adana ve İçel illerinde turunçgillerin pazarlama yapısı. Ç.Ü.Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Kara, Z., Dağ, B., Yorgancılar, M.2012. Başta Acı Bakla Olmak Üzere Doğanhisar İlçesinde Üretilen Tarımsal Ürünlerin Potansiyellerinin Tespiti. Mevlana Kalkınma Ajansı, Konya
- Kurt, S., Berber, M.2008. Türkiye’de dış açıklık ve ekonomik büyüme. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,22(2),57-80.
- Mutlu, S., 2001. Çukurova bölgesinde turunçgil ihracat sektör yapısı. Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Özdemir, 2008. Türkiye’nin Avrupa Birliği ülkelerine yaş meyve-sebze ihracatı ve avrupa birliği çevre politikalarından kaynaklanan teknik engeller. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Adana.
- Öztürk, F.P., Karamürsel, D., Bayav, A., Öztürk, G. 2005. Türkiye’de Kiraz Üretimi, Pazarlaması ve Dış Satım Potansiyeli. GAP IV. Tarım Kongresi, Cilt 1, Bildiriler Kitabı: 427-437, Şanlıurfa.
- Sayılı, M., Civelek, O., 2012. Tokat İli Merkez İlçede Yaş Sebze ve Meyve Toptancı Halinin Yapısı, Sorunları ve Çözüm Önerileri. Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü (TEPGE) Yayınları. TEPGE Yayın No:203, Ankara.
- Sayın, C., Mencet, M.N., Taşcıoğlu, Y. 2004. Avrupa Birliği’nde EUREPGAP Uygulamaları ve Yaş Meyve ve Sebze İhracatımıza Olası Etkileri, Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, 16-18 Eylül, Tokat.
- Tahhuşoğlu, Ö., 2007. Hatay ilinde yaş sebze meyve dış satımının yapısı ve geliştirme olanakları. Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Trademap, 2015, Trade Statistics For International Business Development, <http://www.trademap.org> (Erişim Tarihi: 20.01.2016)
- Yılmaz, H.,Demircan, V.,Dernek, Z. 2006. Isparta ilinin tarımsal yapısı, üretimi ve gelişme potansiyeli. Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 1(2)-1-16.